

Tothom

JAUME VALLCORBA I ROCOSA

La paraula *tothom* és composta de l'adjectiu *tot* i del pronom *hom*, terme comprensiu de tota l'espècie humana, sense consideració del sexe, puix que com a denominació peculiar del mascle el llatí disposava del substantiu *vir*, tal com diu el filòleg doctor Coromines (DECLC, IV, 801). Així, doncs, *tothom* vol dir «tota persona», «qualsevol persona».

En català hi ha també el terme *hom*, amb el significat de «qualsevol persona» o «qualssevol persones». Amb aquest significat és fet servir en català des dels orígens; però també en el proppassat segle XX; i no sols referint-se a qualsevol home, sinó també a qualsevol dona. L'esmentat doctor Coromines en reporta exemples: «*Un hom* troba que es cansa més», sentit dir a una pagesa de la comarca d'Osona, l'any 1935; «*un hom* pensa...» deia sovint la mestressa, a Gresolet (Berguedà, 1936), especifica el dit filòleg.

Dèiem que *tothom* vol dir qualsevol ésser humà. Per això ens sorprenia que, en anar enumerant els «Drets humans», comencessin sovint el paràgraf amb l'expressió «tota persona» en comptes de *tothom*, que vol dir la mateixa cosa, i és el mot normal i corrent en català.

És clar que és absolutament pitjor dir «tots» quan volem significar *tota persona*, *qualsevol persona*. L'esmentat filòleg, Joan Coromines, diu de *tothom*: «insistim que és igualment usat a tot el domini lingüístic: fins al cim del Pirineus, el migjorn valencià i totes les illes; evitar l'abús de *tots* amb el valor acastellanat de *tothom*» (DECLC, VIII, 664).

El valor acastellanat de «tots», quan en català correspon de dir *tothom*, fa que ens adonem de l'ús inapropiat de «tots» en la frase següent: *La discrepància és bona per a la democràcia: no tots hem de pensar igual*. Havia d'haver-hi dit: *no pas tothom ha de pensar igual*. Adonem-nos que *tots* duu el verb en plural i *tothom* en singular.

Algun exemple més:

Resulta sorprenent que aquella font històrica, per tots coneguda com a ca-

pital i insubstituïble per al coneixement d'aquell període tan decisiu, no hagi estat mai editada. Aquell «tots» no es refereix a un grup de persones abans esmentat, sinó que vol dir que és «capital i insubstituïble» per a *qualsevol persona* que investigui aquell període: és, doncs, *per tothom coneguda com a capital, etc.*

Diu el diari: *L'Antàrtida té una influència global que ens repercuteix a tots*. És evident que ací és *tothom*: *L'Antàrtida té una influència global que repercuteix en tothom*. És a dir que d'aquella influència de l'Antàrtida no se n'escapa ningú i, en conseqüència, afecta *tothom*.

Podem avançar, doncs, que si «tots» no va acompanyat de cap determinació explícita o sobreentesa, en català és *tothom*.

Dèiem que en català el plural «tots» no es refereix a qualsevol grup de persones o a qualsevol individu. Si fem servir el plural «tots» cal normalment especificar en el context qui són aquests «tots».

El mateix doctor Coromines adverteix què passa en català amb l'ús del mot «tots» referit a qualsevol grup de persones. Diu: «l'únic punt en què ha vacil·lat la llengua genuïna és dir *tots els qui* o *tothom qui*» (DECLC, VIII, 664).

Ara bé, en uns altres casos, si el context determina qui són aquests «tots», aleshores entenem que és vàlid. Posem-ne exemples perquè s'entengui bé:

A les sonades revelacions de l'ex-director del diari, s'hi han afegit les declaracions lamentables d'un grup de personatges, des del president del govern fins a l'ex-banquer Conde. *Tots hi han dit la seva*. És evident que aquest *tots* vol dir *tots els esmentats*: l'ex-director del diari, el president, l'ex-banquer.

Cal deixar ben assentat que el *tots* a què ens hem anat referint és un pronom, això és: substitueix els noms d'unes persones determinades, bé conegudes o bé desconegudes.

Tenim el convenciment, doncs, que el pronom «tots» només és català quan

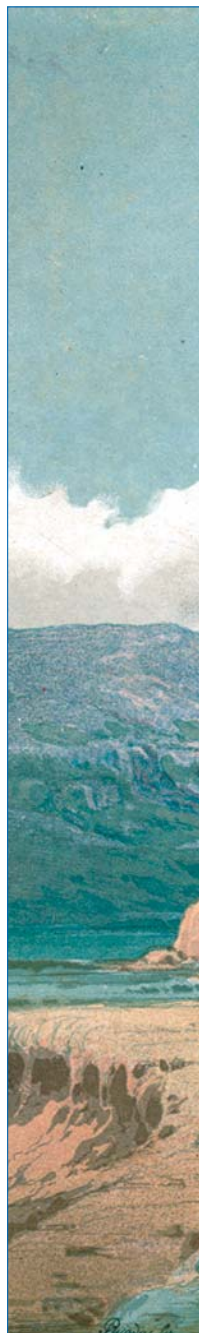
dóna per sobreentès que es refereix a un grup de persones ja explicitat abans en el text. És el cas de l'exemple anterior. Si no és així, cal fer servir *tothom*.

Així, si algú diu: *Tots hauríem de tenir dret a passar desapercebuts*, és que parla en castellà. Fent-ho en català hauríem dit la frase anterior de la manera següent: *Tothom hauria de tenir dret a passar desapercebut*.

Una altra cosa és quan *tots* és un adjectiu que acompanya un nom o un pronom. Per exemple amb el pronom *aquells*: *Tots aquells qui tenen una anomenada o un patrimoni es veuen sotmesos a plets promoguts pels aprofitats que volen fer-se rics o famosos gràcies a aquells*. Ara: *Tots aquells* equival a *tots els qui* a què es refereix Coromines en el text anteriorment transcrit; per tant, és més normal en català dir *Tothom qui té una anomenada...* etc. És així perquè *tots aquells* són uns individus indeterminats.

Diferent és que fossin determinats immediatament especificant qui són: *tots nosaltres*, *tots els aquí reunits*, etc. Evidentment, *tots nosaltres*, *tots els nostres amics*, no són conjunts substituïbles per *tothom*. I això perquè *tots nosaltres* no som uns individus indeterminats sinó ben concrets.

De vegades, podem parlar d'un *tots* que pot semblar indeterminat però, per motius de sobreentès, és ben determinat. Si jo telefono a uns familiars meus que convido, i els dic: *Vindreu tots?*, no cal aclarir que vull dir *tots vosaltres*, *tots els d'aquella casa*, família nostra. No és corrent, en casos com aquest, fer servir *tothom*.

En una oració com *Tots plegats ho farem tot*, el conjunt *Tots plegats* es refereix a unes persones que s'han aplegat, per coincidència de criteris o finalitats, a fi de dur a terme unes actuacions; es tracta de persones determinades: els reunits amb un mateix propòsit.

Tots els veïns de l'escala ho han aprovat. És evident que *tots* són, determinadament, els veïns.

Insistim-hi: sempre que ens referim a un conjunt de persones no especificades, és *tothom* i no pas el pronom «tots».

Que *tothom tingui* (no pas el castellanisme, *Que tots tinguem*) el mateix dret d'opinar no vol pas dir que totes les opinions siguin igualment bones.

Cal, doncs, una legislació que protegeixi el català i que permeti, a qui ho desitgi, d'emprar-lo davant *tothom* i en qualsevol situació.

El consens europeista abasta gairebé *tothom*.

Feu servir *tothom* sempre que correspongui i no el substituiu, impròpiament, per *tots/totes*. ♦

Pagesa vallesana

Dibuix cedit per Núria Guilié

«Deixar estar»

JAUME VALLCORBA I ROCOSA

La locució *deixar estar*, en el significat de desistir d'ocupar-se d'algú o d'una cosa, abandonar-lo o abandonar-la, desentendre-se'n, és plenament i genuïnament catalana. Als lectors dels textos catalans antics, els sorprèn molt que hi hagi qui s'hagi despenjat vedant-ne l'ús.

Ja apareix abundantment en la *Crònica* de Ramon Muntaner (1265-1336). Assenyalem el capítol a què pertany en la divisió de Casacuberta (Editorial Barcino):

E d'aquí avant lleixarem estar lo senyor rei de Castella, qui se'n tornà en sa terra [...] e tornarem a parlar del senyor rei d'Aragó (13).

Ara lleixaré estar aquesta ajuda qui es fa i es cull per totes ses regions sues (41).

Ara us lleixaré aquests estar e parlaré del rei Carles e del comte d'Alençó e de llurs gents (68).

També la trobem, per exemple, en la *Crònica* de Jaume I (1208-1276), l'anomenat *Libre dels feyts*:

E per quant volríets vós que jo em partís d'aquí [me n'anés] e que no prenguéss aquest loch [lloc]? Llexem estar lo dan e la onta [l'afrent] que jo hi prendria, e tota ma ost (paràgraf 164 del manuscrit de Poblet, Editorial Barcino).

Els anteriors són exemples de l'ús d'aquesta locució en el català dels segles XIII i XIV. Tot seguit en veurem de posteriors en el temps.

De les *Memòries d'un pagès del segle XVIII* (Curial, 1978):

Que valia més que tot lo del meu se perdés que no jo fer-lo quedar mal, així que ho deixés estar i que no pagués (p. 98).

Així lo deixé estar i me n'aní per evitar més raons (p. 100).

Alguns que no hi tenien cap culpa los deixaré estar (p. 105).

De Santiago Rusiñol, *L'auca del senyor Esteve* (any 1907) (*Obres completes*, vol. I, Editorial Selecta):

Que no ho sents? Deixa estar el paquet (p. 70).

Vaja, deixeu-lo estar, pobre noi [...] No vinguis a temptar menors (p. 71).

Deixa't estar de semblances, ni de xais, ni de coses fútils (p. 102).

En castellà hi ha la locució *dejar correr* (vegeu-ho en el diccionari de la Real Academia Española) que té un significat semblant a la catalana *deixar estar*. Vist això, abstenim-nos de substituir *deixar estar* pel foraster «deixar córrer». ♦